

## 2.15 Погляди сучасних студентів щодо особи викладача

Начальний процес - це спільна праця, іноді - боротьба, часто - дружня взаємодія двох осіб – викладача та студента. Якими ми хочемо бачити своїх студентів? Зрозуміло, що ерудованими, креативними, відповідальними, в майбутньому – успішними фахівцями. Цей список можна продовжувати з багатьма епітетами. Ми щоденно оцінюємо своїх студентів, і що цікаво, вони теж щоденно «оцінюють» нас.

Не тільки викладач має образ найкращого студента, студенти теж знають яким має бути найкращий викладач. Один з наших наставників впродовж багатьох років роботи нагадує таку аксіому: «Студент не знає як потрібно викладати, але знає як не потрібно викладати!».

В процесі спілкування між студентами і викладачем мають змогу сформуватися певні бар'єри, які заважають взаємодії: соціальний (переважання рольової позиції викладача); фізичний (велика дистанція між викладачем і студентами, недостатня відкритість у спілкуванні); смисловий (надмір наукових термінів без коментарів); естетичний (несприйняття зовнішнього вигляду, особливостей міміки викладача); емоційний (невідповідність настрою, негативні емоції); психологічний (негативна установка) [270].

Важливо розуміти, що освіта – це соціальний інститут, який функціонує шляхом постійної передачі соціально значимого досвіду попередніх поколінь наступним. Стосовно індивідуального розвитку такий процес трактується як становлення особистості відповідно до генетичної та соціальної програми [271].

Праця викладача належить до професій типу "людина - людина". Діяльність педагога за суспільними функціями, вимогами до професійно значущих особистісних якостей, складністю психологічної напруженості та емоційного навантаження наближена до діяльності артиста. Тільки наближена, бо складніша: вчитель одночасно і сценарист, і режисер, і постановник, і актор, який щодня ставить не один, а декілька спектаклів [272].

Педагогічний шлях кожного з нас постійно супроводжує одне питання: «Який я викладач?». Спочатку ми дуже молоді, мало за віком, звичками, уподобаннями відрізняємося від своїх студентів. Іноді тоді вони, на нашу думку, несерйозно ставляться до нас через наш вік. Надалі росте наш стаж, педагогічні вміння, знання предмету, що, безумовно, підвищує рівень нашого викладання, проте, поглиблюється різниця у сприйнятті світу, інтерпретації подій, вчинків. Це накладає відбиток – ми не завжди розуміємо емоції наших студентів, загострено сприймаємо їх недоліки. По мірі зростання віку викладача такий «перехрест» досвіду та світосприйняття з молоддю наростає. Та чи впливає це на сприйняття нас студентами? Чи впливає це на якість викладання? І як впливає?

Педагогічна взаємодія є двостороннім процесом, який передбачає відносини між викладачем та студентом. Характер та специфіка міжособистісної взаємодії в системі «викладач – студент» залежить від особливостей педагогічних домовленостей, які існують між ними. Ідеальною є система педагогічних домовленостей, яка побудована на принципах взаєморозуміння та співробітництва [273].

Стараємося, працюємо, вдосконалюємося, але, як правило, не знаємо як нашу роботу, педагогічну майстерність оцінюють студенти. Чи розуміють вони наші пояснення? Чи ми є об'єктивними, не прискіпливими? І головне – який результат буде внаслідок нашої взаємодії зі студентом?

Завдання нашого дослідження - з'ясувати: «Який він, найкращий, на думку студента, викладач?».

Нами було створено електронну форму, яку за посиланням <https://forms.office.com/r/CUrQdcbeEBr> заповнювали наші студенти. Поширення відбувалось через чати факультетів, чати курсів Івано-Франківського національного університету (ІФНМУ) у програмі Telegram. Оскільки адміністратори більшості цих телеграм-каналів не допускали появу опитувальників в чатах, то основну групу відповідей (99,5%) склали відповіді студентів відкритого каналу – медичного факультету. В опитуванні взяли участь

449 студентів 2-6 курсів ІФНМУ, найбільша частка учасників – 4 курс (181 учасник) та 6 курс (128 студентів).

Ми намагались з'ясувати які фактори впливають на взаємодію викладач-студент. Деякі питання були формулюванням штампів, упереджень, які існують тривалий час і супроводжують нашу роботу.

На запитання «за період мого навчання найкращими викладачами були викладачі-чоловіки чи викладачі-жінки» абсолютна більшість - 371 (82,62%) - відповіли або «50/50 %, важко сказати», або «не задумуюся над цим, бо це не має значення».

Стосовно віку викладача, то, на думку студентів, найкраща взаємодія під час навчання – з нашими колегами у віці 35-50 років (так відповіли 34,07% опитаних). Вагомою (32,7%) також була частка відповідей «важко відповісти».

Також було задано питання «Чи впливає вік викладача на відношення до студентів?». Як деталізацію відношення було вказано відчуття такту. Відповіді на це запитання рівномірно розподілились стосовно різних вікових груп. Вердикт студентів був незаперечним - 56,6% - «вік не впливає на відношення до студентів».

Запитали ми і про таке: «чи вірно те, що викладачі-жінки прискіпливіші до студенток; у дівчат більше шансів на високий бал у чоловіків-викладачів» і одержали прекрасні відповіді! Більшість студентів заперечили такі явища в навчальному процесі, відповівши «скоріше – ні» та «ні» (разом - 56,9%). Дзеркальне запитання «чи має студент-хлопець шанс на вищий бал у викладача-жінки» одержало практично аналогічні результати (відповіді «скоріше – ні» та «ні» були у 55,1% випадків).

В класичному розумінні педагогічна майстерність включає низку структурних компонентів: морально-духовні якості (гідність, інтелігентність, совісність, чесність), професійні знання (знання навчального предмета, психології, педагогіки), соціально-педагогічні якості (витримка, терпеливість, принциповість, тактовність), психолого-педагогічні уміння (комунікативні, дидактичні, сугестивні), педагогічну техніку (зовнішність, культура мовлення,

вміння керувати своїми почуттями) [274]. В реального викладача з цього набору вимог завжди є якість домінуючі позитивні риси, над чимось ще потрібно працювати, ну, і недоліки в кожного з нас теж є.

Почули ми від студентів - що «найкращими викладачами є ті наші колеги, що мають якісь свої "приколи", є яскравими індивідуальностями» та запитали про це в опитуванні. 56,6% студентів погодились з таким твердженням. Також 39,3% опитаних вказали, такі викладачі «запам'ятовуються, але на навчання це не впливає». Ще 4,1% вказали, що не помічають таких закономірностей.

Розглянемо психолого-педагогічні основи індивідуальності викладача. Основою індивідуальності педагога є його природні та соціальні якості, де особистісні риси (самобутність, неповторність, яскравість, своєрідність вираження почуттів і характеру) поєднуються з індивідуальністю професіонала [275]. Чим більше в особистості індивідуальності й неповторності, тим досконалішою вона є! Як індивідуальність педагог є автономним, неповторним суб'єктом діяльності [276]. Індивідуальність педагога – це реальність бути самим собою, що відображає певний ступінь саморозвитку професіоналізму, майстерності особистості. Індивідуальність – це глибина особистості та суб'єкта діяльності, що виражається в неповторному шляху розвитку самої особистості, такої потрібної і корисної всьому суспільству [277].

Нам була цікавою думка студентів щодо явища, яке так трапляється на заняттях: коли тема "відходить вліво", бесіди з викладачами поза навчальною темою. Тільки 2,0% вказали, що це є «читанням моралі», ще 2,5% респондентів відповіли, що це «дарма втрачений час, але для студента все йде за планом - заняття йде». Більшість вибрали відповідь «це є нормальним станом речей у спілкуванні людей, навчання – це не тільки розбір теми» (53,30%) або «це потрібно, розмови на суспільно-важливі чи психологічні теми є невід'ємною частиною життя, навчання» (32,46%). Такі відповіді для нас виявились частково несподіваними, адже в багатьох випадках ми в процесі розмови мали сумніви щодо доцільності таких монологів/діалогів.

Проаналізувавши наші дані, знайшли такі ж думки у інших авторів, які вивчали це питання. Зокрема, акцентується, що в сучасному медичному виші педагогічне спілкування представляє собою спілкування, спрямоване на задоволення учасниками даного процесу, перш за все, потреби у самому спілкуванні, а не тільки на вирішення педагогічних і навчальних завдань. Розвиток особистості майбутнього фахівця, формування його професійної компетентності, стимулювання його творчої й самоосвітньої діяльності стають залежними від якості й характеру міжособистісного спілкування викладача й студента. Ключовою ланкою й ініціатором даного спілкування стає викладач [278].

Важливим, на нашу думку, було наступне запитання. В умовах кредитно-модульної системи дуже важливою є кожна оцінка, яку виставляє викладач на конкретному практичному занятті. Надалі це формує бал за предмет, впливає на рейтинг студента, наявність стипендії. Розглядався як очікуваний у багатьох студентів варіант прихильності студентів до лояльних викладачів зі спрощеною системою оцінювання. Виявилось ж, що якби у наших студентів була можливість вибрати викладача, вони б «обрали ерудованого викладача, який захоплює предметом; тоді вища ймовірність добре засвоїти предмет, а з оцінками – як вийде». Таку відповідь дали 70% респондентів і це радує, вказує нам яка чудова у нас студентська аудиторія. Ще 24,0% відмітили, що це дуже суб'єктивно, оскільки навіть в одній підгрупі різна оцінка щодо одного і того ж викладача, важко оцінювати. Тільки 6% опитаних відповіли, що «оберу того, де буде найменше проблем з навчанням, високі бали».

Зрозуміло, що у процесі будь-якої взаємодії (а педагогічний процес є одним з її видів) люди впливають один на одного — усвідомлено і несвідомо, вербально і невербально. Педагог здійснює на своїх студентів не тільки навчальний вплив, він також впливає на них своєю особистістю, духовністю, емоційністю, отримуючи від них відповідний відгук, пов'язаний з їхніми індивідуально-особистісними особливостями та емоційним станом у кожен конкретний момент [279].

Вигляд викладача (охайність, одяг, особисті речі), імідж мають значення? Таке питання постійно виникає в нашій роботі. Наприклад, Polly Bird зазначає, що імідж це «повна картинка вас, якими вас бачать інші. Вона містить те, як ви виглядаєте, говорите, одягаєтесь, працюєте; ваші вміння, вашу поставу, позу й мову тіла, ваші аксесуари, ваше оточення» [280]. Серед найважливіших поглядів щодо ролі іміджу можна виокремити такі (за В. Бебиком, 2008): 1) людина істота соціальна, вона надзвичайно залежна від своєї групи і соціального оточення; 2) поведінка людини у групі визначається стереотипами узагальнено-спрощеними уявленнями; 3) ставлення всієї групи до конкретної людини істотно впливає на те, як саме її сприйматимуть окремі її учасники; 4) у різних групах одна і та ж людина може мати різну репутацію [281].

Розглянемо відповіді студентів ІФНМУ. «Це важливо у первинному сприйнятті, але надалі не впливає на сприйняття викладача студентом» - так відповіли 35,7%, вагома частка (30,7%) вказали «так, оскільки до нас є вимоги, відповідно - то і до викладачів теж». 15,3% студентів відповіли, що «так, це дуже часто впливає на сприйняття нами викладача». Велика частка студентів (18,3%) не звертають увагу на такі аспекти.

Також нас цікавило питання, актуальність якого останні 3 роки, на жаль, безсумнівна. Пандемія COVID-19 (2020-21 р.р.) та широкомасштабна війна (2022-23 р.р.) поставили перед викладачами нові виклики - онлайн-навчання. Володіння різноманітними гаджетами, програмним забезпеченням, вміння знайти доступ до інтернету, коли мережі майже немає, і на завершення – знайти мережу, коли вже не було і електропостачання – це тепер необхідні навички для викладача будь-якого віку та профілю. Зрозуміло, що у викладачів більш старшого віку частіше виникали проблеми у цьому питанні. Зв'язались не з тією групою, виключений мікрофон – таких кумедних ситуацій було чимало. Проблема ця актуальна на різних рівнях освіти. Далеко не всі викладачі старшого віку можуть упоратись з інтерфейсом сучасних комп'ютерів які перенасичені елементами управління, що породжує певну нервову напруженість, також часто

їм просто соромно зізнатися в поганому володінні комп'ютером чи нерозумінні того що треба зробити [282].

Як на це реагують студенти? Категорично вважають, що це «неприпустимо» тільки 3,4% респондентів. «Ми також не все вміємо, але потрібно вдосконалюватися, адже це впливає на якість навчання» - міркують 42,3%, а ще 54,3% наших студентів вказали «терпеливо чекаємо, допомагаємо».

Ще одна важлива сучасна складова, яка визначає рейтинги викладачів, рейтинги вузів – досягнення викладача в фаховій діяльності. Ми запитали: «Чи важливі для Вас наявність у викладача свідчень досягнень у професійній діяльності (стажування, сертифікати про участь в наукових форумах, наукові праці)?». Домінували (майже з однаковою кількістю голосів) такі протилежні відповіді: «так, це однозначно корелює з якістю навчання» (38,9%) та «не цікавимося такими речами» (36,2%). Велика частка студентів (24,9%) відповіли, що «це не впливає на якість навчання». Тобто щодо цього питання однозначності немає; скоріш його можна оцінити як таке, яке, на думку студентів, не є надто вагомим.

Знання іноземної (найчастіше – англійської) мови – безсумнівна необхідність сучасного життя. Це дає змогу оволодіння інформацією з наукових платформ, журналів зі спеціальності, участь в наукових форумах, стажуваннях в закордонних університетах. Це, безумовно, відкриває двері та розширює наші можливості. В онлайн-формі ми поставили таке питання студентам: «Знання іноземних мов для сучасного викладача – це?». Відповіді розподілились наступним чином: 10,5 % вказали, що «це не впливає на якість викладання», ще 18,5% відмітили, що «це не обговорюється, 100% необхідність», переважна більшість (71,0% випадків) вибрала варіант відповіді «це вимога часу, особиста необхідність для людини, але не думаю, що це впливає на якість викладання». Такі відповіді студентів більше характеризують їх погляд на зв'язок володіння іноземною мовою з якістю викладання, що, однак, не заперечує, необхідність такого вміння в кожного викладача.

Підсумуємо результати нашого опитування: що ж цінують наші студенти?

Важлива роль надана таким якостям:

- викладач повинен бути індивідуальністю, ерудованим, знати та любити свій предмет;
- ставлення до студента з повагою;
- студенти також цінують, коли викладач з віддачею ставиться до своєї педагогічної роботи.

Як з'ясувалося, багато суб'єктивних факторів вагомого впливу, на думку студентів, на викладання не мають. Так, на відносини «студент-викладач» не впливають стать і вік викладача. На думку студентів, володіння іноземною мовою, наявність численних сертифікатів, здобутків є важливим в розвитку викладача як особи в сучасному світі, але не має визначального впливу на якість навчального процесу.

Часто буває, що, шукаючи щось нове, вивчаючи сучасні аспекти явища, ми дізнаємося, що є речі, класичні уявлення по які незмінні, актуальні в наш час. Такими виявилися і наші результати. Одержані нами параметри у вагомій частині збігаються з теоретичними порадами для викладача-початківця, презентованими шановними педагогами [283]:

- 1) зрозумій кожного студента, поважай його особистість, допомагай йому навчатися;
- 2) викладач як організатор навчально-професійної діяльності студента виступає в ролі і партнера, і фасилітатора (за К. Роджерсом);
- 3) викладач вищого начального закладу повинен гідно виконувати свої професійні обов'язки;
- 4) викладач зобов'язаний володіти високою загальною і психологічною культурою.

Результати дослідження були оприлюднені на щорічній конференції ІФНМУ, присвяченій проблемам педагогіки («Актуальні питання підвищення якості освітнього процесу»; м. Яремче; 23 вересня 2022 року [284]). Наша доповідь викликала жваве зацікавлення, обговорення. Особливо ми всі разом порадили за наших колег, яких студенти вказали з грифом «ідеальний викладач».



Це питання було останнім пунктом нашої анкети, ми запропонували вказати два кращих викладача за весь період навчання в університеті. У такий важкий в моральному плані для нас усіх час побачили позитивні емоції переможців, дали світлий заряд аудиторії, щиро раділи відповідям наших студентів.